

DOI: 10.7596/taksad.v2i1.187

1920' den Günümüze T.C. Resmi Gazete Arşivinde Salep ve Ticareti İle İlgili Yasal Düzenlemeler*

Regulations Relating to the Salep and its Trade in Turkish Official Gazette Archives from 1920 to the Present

Kemal Yaman¹

Abstract

This study examines the salep trade, tender announcement, regulations etc. related salep, by scanning the copies of Turkish Official Gazettes since 1920 to present. The scanning results of the Turkish Official Gazette revealed that 47 regulations, 41 notifications and 35 tender announcements have existed related salep between 1920 and 2012.

Keywords: Salep, Sahlep, Orchids, Salep trade, Turkish Official Gazette

Özet

Bu çalışmada, 1920'den günümüze Resmi Gazete arşivinde salebi konu alan bütün nüshalardaki ilanlar, yönetmelikler vb. incelenerek geçmişten günümüze salep ticareti ve bu konuda yapılan yasal düzenlemeler araştırılmıştır. Resmi Gazete tarama sonuçları ise 1920-2011 yılları arasında salebi konu alan 47 Yönetmelik, 41 Tebliğ ve 35 ihale ilanı olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Salep, Orkideler, Salep Ticareti, T. C. Resmi Gazete

* Bu makale, 2012 yılında Menemen'de düzenlenen Türkiye 2. Salep ve Orkide Çalıştayı'nda sunulan poster bildirinin yeniden düzenlenmiş şeklidir.

¹ Karabük Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

1. Giriş

Salep, yabani Orkidelerin kökünden elde edilen yumru ya da toz halinde pazarlanan bir drogdur. Orkideler, kutup kuşağı haricinde dünyanın hemen her tarafında (Karagüzel, 2011), Türkiye’de ise Muğla, Milas, Isparta, Antalya, Kahramanmaraş, Van, Kastamonu, Taşköprü ve Safranbolu’da yaygın olarak yetişmektedir (Baytop 1999). Birer (1986) özellikle Kastamonu ve Safranbolu salepleri iyi randımanlı olup, büyük yumruların piyasada rağbet gördüğünü bildirmektedir. Dolayısıyla bu bölgeler salep yumrusunun üretildiği ve pazarlandığı yöreler olarak bilinirler. Ancak, Burdur’un Bucak ilçesi salep pazarlamasında ön plana çıkmış ve doğal salep kafeleri ile tanınmış durumdadır (Bucaksalepsatisi. com, n. d.). Alpaslan ve Hayta (2007), içeriğinde %25 oranında soya sütü bulunan salebin içecek olarak kullanıldığında, daha çok benimsendiğini, bu durumda alternatif salep formunun geliştirilebileceğini bildirmektedirler.

Orkide türlerinin %85’inden salep yumrusu elde edilmektedir (Sezik, 2002). Tamer ve ark. (2006) Türkiye’de salep üretiminde kullanılan 24 cinse ait 90, (Akgül, 1993; Gemici ve ark. 2004; Sezik, 1967; Sezik, 1984), Sandal (2009) ise 9 cinse ait 30 orkide türü olduğunu bildirmektedirler (Kasperekand Grimm, 1999; Sezik ve Özer, 1983; Sezik ve Baykal, 1991). Cins ve tür sayılarındaki farklı değerler sonradan keşfedilen yeni orkidelerden kaynaklanmaktadır. Salep elde etmeye uygun türler daha çok *Orchis*, *Anacamptis*, *Ophrys*, *Serapias*, *Himantoglossum*, *Barlia*, *Platantheragibi ovoid* gibi yumrulu olanlar ve *Dactylorhiza* gibi parçalı yumrulu olanlardır. Son yıllarda *Platanthera* türlerinden de bazı bölgelerde salep elde edildiğine dair bilgiler vardır (Sezik, 1984; Çağlayan ve ark. 1998). Kastamonu yöresinde ise genellikle *O. mascula* L. ve *O. purpurea* Hudson türleri yetişmektedir (Baytop, 1999). Ticari salep çeşitleri içinde Muğla, Kahramanmaraş ve Kastamonu salebi en iyiler arasındadır (Sandal, 2009).

Dünyada yaklaşık 800 orkide cinsi ve bu cinslerin altında da 20 bin türün olduğunu bilinmektedir (Karagüzel, 2011). Farklı araştırma sonuçlarına göre; Papua Yeni Gine’de Orchidaceae türünün bilinen 3. 000, (WWF, 2012). Hindistan’da 1600, (Traffic, 2007), Bhutan’da 16’sı endemik 369 tür belirlenmiştir (Traffic, 2008).

2. Materyal

Bu araştırmanın temel materyalini, 1920’den 2012 yılına kadar Resmi Gazete web sitesinde yayınlanan Resmi Gazete nüshaları, konu ile ilgili yapılan bilimsel araştırmalar olmaktadır.

3. T. C. Resmi Gazete arşivinde salep

T. C. Resmi Gazete arşivlerine 1 Ocak 1920'den bugüne kadar internet üzerinden erişmek mümkündür. *Salep* anahtar kelimesi kullanılarak yapılan tarama sonucunda; 1 Temmuz 1929 tarihinden başlamak üzere 15 Mart 2012'ya kadar salebin toplam 228 farklı kanun/yönetmelik/tebliğ/ilan konusu olduğu anlaşılmıştır. Ancak bunlardan 184 tanesinde bir gıda maddesi olan saleple ilgili kanun/yönetmelik/ilan vs. bulunmuştur. Bazı belgelerin değerlendirme dışı kalması, bu belgelerde salebin bir köy adı olarak geçmesi, ya da Resmi Gazetelerin bilgisayar ortamına aktarılması sırasında oluşan yazı bozulması nedeniyle okuma hatasından kaynaklanmaktadır. İncelenen belgelerin türlerine göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir. Buna göre, salep en çok Yönetmeliklerde yer alırken (47), bunu Tebliğler (41) ve daha sonra İhale ilanları takip etmiştir. Salebi konu alan sadece bir tane Bakanlar Kurulu Kararı olduğu görülmektedir (RG, 2012).

Tablo 1. 1929-2011 yıllarında T. C. Resmi Gazetede salebi konu alan belgeler

Belge türü	Adet
Kanun	7
Bakanlar Kurulu Kararı	1
Yönetmelik	47
Tebliğ	41
Karar/Kararname	18
Genelge	10
İhale ilanı	35
Mahkeme kararı	1
Talimatname	6
Nizamname	4
Diğer (Düzeltilme,Tamim,Rapor,Tanımlama,İzahname,Teşvik)	14

İnternet üzerinden erişebilen Resmi Gazete arşivinde Salebin konu edildiği ilk nüsha 1 Temmuz 1929 tarihine aittir. Bu gazetede yayımlanan 1499 sayılı Gümrük Tarifesi Kanunu'nda ihracat ya da ithalata konu olan salebin 100 kg'dan 12. 5 TL gümrük vergisi alınması hükmüne bağlanmıştır. Bir sonraki belge ise 2 Haziran 1930 tarihli Resmi Gazetede tashih kararıdır. Buna göre; Gümrük Vergisi Kanununun bir maddesinde yer alan "salep" kelimesi "mahlep" olarak değiştirilmektedir. Salep kelimesinin kullanıldığı üçüncü belge ise 1931 yılına ait olup *Lise ve Orta Mektepler Talimatnamesi*'dir. Bu talimatnamenin 167. maddesinde yatılı lise ve ortaokul öğrencilerine kişi başı günlük 2 gram salep verilmesi emredilmektedir. Salebin kamu kurumlarına gıda olarak tahsis edilmesine ilişkin bilinen en

son karar ise 20 Aralık 1989 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan *Gemi Adamlarının İkamet Yerleri, Sağlık ve İaşelerine Dair Yönetmelik*'te yer almıştır. Buna göre gemi adamlarına öğün başı 2 gram salep verilmesi bildirilmiştir (RG, 2012).

Erişilebilen Resmi Gazete kayıtlarına göre; orkidelerin korunmasıyla ilgili ilk yasal düzenleme 12. 12. 1931 tarihinde yapılmış ve 1932 yılında 1995 numaralı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Buna göre; *Orman Nizannamesi*'nin 12. maddesinde değişiklik yapılmış, daha önceden ormandan çıkarılması ruhsata tabi olmayan ürünlerden olan salep, bu tarihten sonra ruhsatlandırılmıştır. 18. 02. 1937 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 3116 sayılı *Orman Kanunu*'nun 20. Maddesinde, ormandan salep çıkaranlardan herhangi bir harç alınmaması kararlaştırılmıştır. Aynı kanunun 23. Maddesinde de ormandan salep çıkarılmasının izne tabi olduğu belirtilmektedir (RG, 2012).

Salebin piyasa fiyatına ilişkin en eski bilgiye 8 Temmuz 1938 tarihli gazetede rastlanmıştır. Buna göre; Ankara okullarına alınmak üzere yiyecek maddesi ilanı verilmiş, bunların arasında 28 kg salep için 300 kuruş/kg muhammen bedel tayin edilmiştir. Ağustos 1938'de 1\$=125 kuruş olduğundan (RG,1938), o yıllarda salebin fiyatı günümüzün fiyatları ile karşılaştırılmayacak ölçüde düşük olduğu görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin değişik okullar için ihale usulü ile almak istediği salebin muhammen fiyatı 7 Haziran 1939'da 250 kuruş/kg, 4 Temmuz 1940'da 450 kuruş/kg, 24 Ağustos 1944'de 10 TL/kg, 11 Ocak 1947'de 15. 70 TL/kg, 19 Nisan 1961'de 68 TL/kg, 15 Nisan 1972'de 80 TL/kg olarak belirlenmiştir (RG, 2012).

1940'da, salep satıcılarına uygulanması gereken gelir vergi oranları, 1941'de denizyoluyla geçişlerde salep için uygulanacak gümrük vergisi miktarları belirlenmiş, 1942'de gıda maddelerini konu alan kararnamede dondurma tanımı içinde salebe yer verilmiştir. 1942 yılında Gümrük ve Tekel Bakanlığınca yayınlanan tamimin 27. maddesinde salebin iç limanlar arasında serbestliğini düzenleyen madde yürürlükten kaldırılmıştır. Bu tamim de salep ticaretini sınırlandıran bir uygulama olarak dikkat çekmektedir (RG, 2012).

6 Mart 1954 tarihli Resmi Gazetede *Gümrük Kanunu ve Gümrük Tarifesi Kanunu*'nun bazı maddelerinde değişiklik yapan kanun yayınlanmıştır. Bu kanunda ithal edilecek salep yumrusu 07. 06 tarife numarası ile tanımlanmış ve ithal değeri üzerinden %50 oranında, (7 Ocak 1961'de %25'e düşürülmüş) salep unu için 11. 06 numaralı tarife numarası belirlenmiş ve ithalatında %60 oranında vergi alınması kararlaştırılmıştır. Burada salep yumrusu ve unu için yüksek oranda gümrük vergisi uygulanması, ithalatın kısıtlanması ve yerli üretimin teşvik edilmesini amaçlamaktadır (RG, 2012).

10 Mart 1956 tarihli Resmi Gazetede, 6197 sayılı *Eczacılar ve Eczaneler Kanunu*'na dayanılarak hazırlanan talimatnamede eczanelerde satışı yapılan her türlü maddeler için ambalaj bedelleri belirlenmiş, bu bedel salebin bir gramı için 6 kuruş olarak tanımlanmıştır. Bu durumda, yıllarda salebin eczanelerde satıldığı anlaşılmaktadır. 30 Mayıs 1963'de bu bedel 3 kuruş olarak değiştirilmiştir (RG, 2012).

27 Mart 1958 tarihli Resmi Gazete yayınlanan *Gemi Adamlarının Sağlık, İaşe ve İkamet Şartlarını Gösterir Nizamname*'de gemi adamlarına gemi adamı başına her bir öğünde 2 gram salep verilmesi kararlaştırılmıştır. Yatılı öğrencilerden başka bir kesim için yasa ile belirlenen günlük salep miktarının tanımlanması açısından bu yönetmelik dikkate değerdir (RG, 2012).

26 Haziran 1966 tarihli Resmi Gazete'de Cide (Kastamonu) Belediyesi tarafından yayınlanan Sağlık Zabıta Talimatnamesinde salep satıcılarına ağız iyi kapanan güğümler kullanma zorunluluğu getirilmiştir. Bu haliyle bu yönetmelik salep satışı ile ilgili belediye seviyesinde yapılan ilk düzenleme olarak kabul edilebilir. 24 Ocak 1969'da Alpullu Belediyesi, 4 Eylül 1969'da Kırşehir Belediyesi Cide Belediyesinde olduğu gibi salep satışını da düzenleyen Zabıta Yönetmeliği yayınlamıştır. 22 Kasım 1963 tarihli Resmi Gazetede götürü usule göre safi zirai kazançların tanımlandığı kararnamede salebe de yer verilmiştir. 17 Mart 1965'de perakende salep satışı yapan imalatçılar, ithalatçılar ve ticaret erbabının kar hadleri sırasıyla %15, %25 ve %20 olarak belirlenmiştir (RG, 2012).

1 Ocak 1920'den günümüze kadar taranan Resmi Gazete'lerde Salep kelimesinin geçtiği tüm Kanun, Yönetmelik, İlan vb. metinlerin tamamı ve salep kelimesinin hangi olaya konu olduğu ekteki tabloda verilmiştir (EK-I)

4. Salep ve Salep Orkidelerinin ihracatına ilişkin yasal düzenlemeler

Resmi Gazete arşivinde kökünden salep elde edilen Orkide türlerinin korunması amacıyla yayımlanan ilk düzenlemeye 1974 yılında itibaren rastlanılmaktadır. 11 Ağustos 1974 tarih ve 14973 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan bir genelge ile ilk defa doğal orkide türlerinin ihracatı lisansa bağlı ürünler listesine eklendiği görülmüştür (RG, 1974). Bu yıllarda ortalama ihracat miktarının 10 ton olduğu, yurtiçi tüketimi ile birlikte yıllık salep kullanımının 20 ton olduğu bilinmektedir (Sezik 2002). 9. 10. 1991 tarih ve 21016 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan *Doğal Çiçek Soğanlarının Sökümü, Üretimi ve İhracatına Ait Yönetmelik* ile ilgili olarak Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından yayınlanan tebliğde Orkide (salep) türlerinin ihracatı tamamen yasaklanmıştır (RG, 1991). 19 Temmuz 1998 tarih ve 23407 sayılı Resmi Gazetede Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından yayınlanan *İhracat 96/31 Sayılı İhracı Yasak ve*

Ön İzne Bağlı Mallara İlişkin Tebliğ'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ ile de salebin (toz, tablet ve her türlü formda) ihracı tamamen yasaklanmıştır (RG, 1998).

Dünyada, doğal olarak yetişen bitkilerin uluslararası ticareti ilk defa 1976 yılında uygulamaya giren *Nesli Tehlikede Olan Yabani Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme* (CITES) ile düzenlenmiştir. Bu sözleşmede, ticareti yasaklanan orkide türleri tanımlanmış, 2000-2005 yılları arasındaki dünya orkide ticaret hacminin 370 Milyon adet olduğu rapor edilmiştir (Roe, 2008).

Avrupa Birliği (AB) ise 1984 yılında yürürlüğe giren 3626/82 sayılı Konsey Yönetmeliği ile CITES sözleşmesinin gerektiği şartları uygulamaya koymuştur (Jenkins and Oldfield, 1992). AB bu yönetmelikte nesli tehlikede olan türler için daha kısıtlayıcı kuralları benimsemiştir. Bu yönetmeliğin EK-I bölümünde, ticareti yasak olan nesli tehlike altındaki orkide türleri tanımlanmıştır. Türkiye 1996 yılında CITES sözleşmesini imzalayarak birliğe katılan 134. ülke olmuştur. Halen sözleşmeye taraf olan ülke sayısı 175'dir (CITES, 2012b.). CITES EK-II listesinde yer alan ve Türkiye'de yetişen orkide türlerinin sayısı 55 adettir (CITES, 2012a). Ek-II listesine ise EK-I'de yer alanların dışındaki tüm türler dahil edilmiştir. Bir istisna olarak bu türlerin sadece tohum kabuklarının ticaretine izin verilmiştir (CITES, 2012c). 3 Nisan 2012 tarihinden geçerli olan en güncel CITES EK-I listesinde; nesli tehlikede olan ve ticareti yasaklanan *Aerangis ellisii*, *Dendrobium cruentum*, *Laelia jongheana*, *Laelia lobata*, *Paphiopedilum* spp. , *Peristeria elata*, *Phragmipedium* spp. , *Renanthera imschootiana* gibi orkide türlerine yer verilmiştir.

5. Sonuç

Son yıllarda Türkiye'de ve dünyada doğal hayatın ve biyoçeşitliliğin korunması çalışmaları bir hayli önem kazanmıştır. Genelde orkidelerin ve özellikle nesli tükenmekte olan türlerinin korunması ayrı bir öneme sahiptir. Bu amaçla öncelikle gereken yasal düzenlemeler yapılmış, orkide türlerinin ve her formda salebin ihracatı yasaklanmıştır. Ancak halen iç piyasada satışı serbesttir. Bu nedenle orkide türlerini doğadan ilk toplayan çiftçi ailelerine ve ilgili kamu kurumlarına önemli görevler düşmektedir. Orkide türlerinin yok olmaması için orman alanlarından orkide toplayıp bu işten gelir elde eden çiftçilerin eğitilmeleri gerekmektedir. Doğadan toplayarak elde edilen salep üretiminin hemen yasaklanması önerilemez. Bunun yerine, öncelikle salep elde edilen orkide türlerinin kültüre alınma olanakları geliştirilmeli, hedef kitleye orkide kültür teknikleri öğretilmeli, iç

piyasadaki talebi karşılayacak düzeyde kültür salebi üretimi gerçekleşince doğadan salep elde edilmesi yasaklanmalıdır.

Kaynaklar

Akgul, A. (1993). Baharat bilimi ve teknolojisi. Gıda teknolojisi derneği, yayın no:15. Konya: Damla Matbaacılık.

Alpaslan, M. ve Hayta, M. (2007). Effect Of Soymilk Substitution On The Rheological And Sensory Properties Of Salep (Traditional Turkish Milk Beverage), International Journal of Food Properties, 10: 413–420, 2007

Baytop, T. (1999). Türkiye'de Bitkiler İle Tedavi (geçmişte ve bugün). Nobel Tıp Kitabevi, ISBN: 975-420-021-1, İstanbul.

Birer, S. (1986). Yiyeceklerimizin İçinde Kullandığımız Baharatlar ve Özellikleri, Gıda Dergisi, 11(1):51.

Bucaksalepsatisi. com (n. d.) <http://www.bucaksalepsatisi.com>'dan alınmıştır.

CITES, (2012a). <http://cites-dashboards.unep-wcmc.org/national?id=TR>. Erişim:11. 03. 2012.

CITES, (2012b). <http://www.cites.org/eng/disc/parties/chronolo.php>.

CITES, (2012c). Convention On International Trade In Endangered Species Of Wild Fauna And Flora, Appendices I, II and III, <http://www.cites.org/eng/app/2012/E-2012Apr03.pdf>.

Çağlayan, K. Özavcı, A. ve Eskalen, A. (1998). Doğu Akdeniz Bölgesinde Yaygın Olarak Yetişen Bazı Salep Orkidelerinin Embriyo Kültürü Kullanılarak In Vitro Koşullarda Çoğaltılmaları, Tr. J. of Agriculture and Forestry, 22 (1998) 187-191, TÜBİTAK

Gemici, Y. , Duman, H, Ekim, T. , Alagöz, Z. (2004). Handbook of threatened and endemic plant species. Ankara.

Güler, N. (2005). Kazdağları'nda yetişen Orchidaceae familyası bitkileri üzerinde morfolojik ve korolojik araştırmalar. Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

Jenkins, M. And Oldfield, S. (1992). Wild Plants in Trade, A Traffic Network Report, TRAFFIC International Publication.

- Karagüzel, O. (2011). http://www. ege-haberleri. com/ haber/ orkideler-tehlikede_33019071.
- RG, (1929). 1. 07. 1929 tarih ve 1230 sayılı Resmi Gazete.
- RG, (1930). 2. 06. 1930 tarih ve 1509 sayılı Resmi Gazete.
- RG, (1931). 17 Kanunisani 1931 tarih ve 1701 sayılı Resmi Gazete.
- RG, (1938). 20. 07. 1938 tarih ve 3964 sayılı Resmi Gazete.
- RG, (1974). 11. 08. 1974 tarih ve 14973 sayılı Resmi Gazete.
- RG, (1991). 12. 10. 1991 tarih ve 21019 sayılı Resmi Gazete.
- RG (1998). 19. 07. 1998 tarih ve 23407 sayılı Resmi Gazete.
- RG, (1989). 20. 12. 1989 tarih ve 20378 sayılı Resmi Gazete
- RG, (2012). T. C. Resmi Gazete arşivi. www. rg. gov. tr, Erişim tarihi:17. 03. 2012
- Roe, D. (2008). Trading Nature. A report, with case studies, on the contribution of wild life trade management to sustainable livelihoods and the Millennium Development Goals. TRAFFIC International and WWF International.
- Sandal, G. (2009). Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Yetişen Orkideler ve Yetiştirme Ortamı Nitelikleri İle Tehdit Faktörlerinin Araştırılması, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Adana.
- Sezik, E. (1967). Türkiye'nin Salepgilleri, Ticari Salep Çesitleri ve Özellikle Muğla Salebi Üzerine Araştırmalar. İstanbul Üniversitesi. Eczacılık. Fakültesi. Doktora Tezi, İstanbul.
- Sezik, E. , Özer, B. , (1983). Kastamonu Salebinin Menşei ve Kastamonu Civarının Orkideleri. Tübitak Araştırma Project, Temel Bilimler Araştırma Grubu Projesi, TBAG 424, Ankara/Türkiye .
- Sezik, E. , (1984). Orkidelerimiz, Sandoz Kültür Yayınları No:6. 166pp.
- Sezik, E. , Baykal, T. , (1991). Maraş Salebinin Menşei. Tübitak Doğa-Tr. J. of Pharmacy 1. S. 10-16
- Sezik E. (2002). Turkish orchids and salep. Acta Pharmaceutica Turcica 44:151-157.
- Traffic, (2007). Traffic Indian's Newsletter on Illegal Wildlife Trade in India, Sayı 2. Aralık 2007.
- Traffic, (2008). The First Regional Workshop on the South Asia Wildlife Trade Initiative, Workshop Report 31st January – 1st February 2008, Kathmandu, Nepal.

WWF, (2012). http://www.wwf.org.uk/wwf_articles.cfm?unewsid=1328. Erişim: 10. 03. 2012.